

SVATOMÍRA PŘADKOVÁ

K PROBLÉMU OPERACIONALIZACE SOCIÁLNÍ KATEGORIE MLÁDEŽE

Naše socialistická společnost věnuje mládeži značnou pozornost, vidí v ní mj. budoucí nastupující směnu, která průběžně přebírá řízení společnosti a vstupuje do národního hospodářství, vědy, umění a kultury, když dozraje do tzv. produktivního věku.

Ve dnech 3. a 4. července 1973 se sešel ústřední výbor KSČ, který své zadání věnoval otázkám mládeže, otázkám výchovy mladého pokolení. Na závěr tohoto zasedání generální tajemník ÚV KSČ, soudruh Gustáv Husák, řekl mj.: „Závěry včerejšího a dnešního zasedání ústředního výboru KSČ vedou k tomu, aby se mladé generaci, její výchově, její přípravě pro život věnovala koncentrovaná pozornost. I dosud se pozornost věnovala, výsledky zde jsou — právě se o nich hovořilo — je však třeba ještě více. Mládež je zkušenostmi nejméně připravená část našeho obyvatelstva a přitom perspektivně nosná. Čili o to více pozornosti musí mládeži věnovat strana, Socialistický svaz mládeže, odbory, státní orgány, tělovýchovná organizace, národní výbory atd. . . . Hledáme metody, jak s mládeží pracovat, jak dosáhnout lepších výsledků.“¹

Také zpráva předsednictva ÚV KSČ se při této příležitosti zevrubně zabývala všemi faktory výchovy mládeže a úkoly z toho plynoucími pro jednotlivé orgány a organizace.

Již delší dobu je známo, vlivem pronikání aspektů kybernetiky do jednotlivých vědních oborů, že také výchovné působení lze chápat jako určitý druh řízení. Řízení směřuje k určitému cílovému stavu. A. I. Berg, když vypočítává jednotlivé úkony řízení, uvádí na prvním místě získávání informace o procesu, jevu nebo stavu řízené soustavy. Tato informace je zpracována v centru a slouží k vytvoření řídicího rozkazu. Po jeho předání řízenému objektu je opět sledován stav řízeného objektu atd.²

Také výchova v naší společnosti operuje se třemi základními faktory: je to znalost cíle, který navazuje na cíl společnosti, je to volba optimálních

¹ Zasedání ÚV KSČ ve dnech 3. a 4. července 1973, Svoboda, Praha 1973, s. 92.

² A. I. Berg, Problémy řízení a kybernetika, sborník *Filosofické otázky kybernetiky*, NPL, Praha 1962, s. 162–163.

prostředků k dosažení cíle (např. metod a forem působení) a je to konečné znalost objektu. V tomto případě, jestliže uvažujeme (vedle výchovného působení na děti a vedle působení na dospělé) především o kategorii mládeže, to znamená neustálé zpětnovazebné zjišťování stavu určité skupiny lidí v naší společnosti, kteří jsou předmětem péče společnosti (což nemusí být jen péče výchovná) a zjišťování, jak se tato skupina souběžně s vývojem naší společnosti mění. To právě by se dalo nazvat v terminologii teorie řízení sběrem informací o řízeném objektu. Takový sběr informací má smysl, jak již bylo naznačeno, i v oblasti výchovného působení v užším slova smyslu, i v celé řadě dalších opatření nejrůznějšího charakteru (sociálních, zdravotních, pracovních, veřejně politických atd.).

Sledování určité skupiny obyvatelstva může nabývat nejrůznějších podob. U mládeže je to např. její přímé pozorování těmi pracovníky, kteří jsou s ní v nejčastějším styku (pedagogové, mistři, trenéři atd.), dále jsou to nejrůznější sondáže, ankety a sociologické průzkumy. Stejně významně vypovídá o mládeži její účast v různých hnutích, která vznikají v rámci společenských organizací (např. různá hnutí pracovní iniciativy), na akcích, do nichž se zapojuje značná část mládeže, atd.

Ve všech těchto případech, především však tehdy, jestliže chceme uplatnit sociologické metody, je vhodné specifikovat pojem mládeže jako skupiny. Anž bychom předpokládali, že taková operacionalizace pojmu mládeže jako sociální kategorie se nám může v rámci tohoto příspěvku podařit vyčerpávajícím způsobem, chceme se přece jen pokusit ukázat na souboru lidí mezi 15. a 30. rokem z obyvatelstva Jihomoravského kraje na některé problémy s tím související.

Slovenský sociologický slovník pod heslem mládež uvádí: „V současné sociologické literatuře se slovo »mládež« v běžném jazykovém styku často používá pro označení členů určité společenské skupiny nebo sociálních celků, jejichž společným charakteristickým rysem je fyziologická nezralost, mentální a psychická nedospělost, sociální nezkušenost. Ale taková charakteristika mládeže, která obsahuje jen negaci sociálních popisů jevů a negaci sociálního významu mládeže ve společnosti, nemůže být ze sociologického hlediska uspokojivá.

Ani rozsah významu slova „mládež“ nemá v běžném životě přesné hranice: hovoříme např. o tom, že mládeži do 15 let je film nepřístupný, hovoříme o vysokoškolské mládeži, přesto, že jde o osoby, které už mají všechna občanská práva...“³ a dále: „... Důležitý moment pro výzkum společenských rolí mládeže tvoří poznatek, že společenské role neurčují jen pracovní postavení a sociální pozice či status jednotlivce, ale i jeho věk, a to v souvislosti s vývinem jeho »já«. Proto poznávání problému společenských rolí mládeže jako věkové sociální skupiny musí předcházet rozhodnutí o věkovém ohraničení sociální skupiny »mládež«.“⁴ Dále sociologický slovník uvádí definici: „Sociologický věk mládeže jako společenské skupiny je dán obdobím mezi počátkem jejího společensko-ekonomického dozrávání, dovršení mentálního růstu a dosažení pohlavní zralosti člověka

³ *Sociologický slovník*, Epoque, Bratislava 1970, s. 242.

⁴ *Tamtéž*, s. 243.

a časem dosažení jeho společenské zralosti; na věkové škále dnešního člověka je to v období mezi 15. a 30. rokem jeho věku.⁵

A konečně poslední citát ze slovníku, který podporuje záměr našeho článku: „... Poznat pokud možno přesné hranice věkového rozvrstvení společnosti je důležité z teoretických, ale hlavně z praktických důvodů, protože při uskutečňování sociologických výzkumů vždy je třeba exaktně vymezit reprezentační soubor zkoumaných jednotlivců.“⁶

Pokusme se tedy vymezit na příkladu populace Jihomoravského kraje (údaje za území ČSSR, případně CSR, nám nebyly k dispozici) soubor jednotlivců, patřících do kategorie mládeže. Vyjdeme-li z věku, který uvádí citovaná definice sociologického vymezení mládeže, tj. populace od 15 do 30 let, pak zjistíme, že v Jihomoravském kraji bylo v r. 1970 celkem 479.717 mladých lidí v tomto věku, z toho 244.458 mužů a 235.259 žen. Tento údaj sám o sobě mnoho neříká. Proto v následující tabulce uvádíme počty mužů a žen podle jednotlivých let věku:

Tab. 1. Populace v Jihomoravském kraji od 15 do 30 let podle pohlaví

Věk	Muži	Ženy	Celkem	Podíl ročníku	% muži	% ženy
15	17 106	16 153	33 259	6,9	51,4	48,6
16	16 827	16 267	33 094	6,9	50,8	49,2
17	16 870	16 453	33 323	6,9	50,6	49,4
18	17 720	16 711	34 431	7,2	51,5	48,5
19	17 569	17 030	34 599	7,2	50,8	49,2
20	17 455	16 687	34 142	7,1	51,1	48,9
21	16 976	15 975	32 951	6,9	51,5	48,5
22	17 530	16 548	34 078	7,1	51,4	48,6
23	17 869	17 287	35 156	7,3	50,8	49,2
24	17 743	17 020	34 763	7,3	51,0	49,0
25	14 280	14 267	28 547	6,0	50,0	50,0
26	15 246	14 652	29 898	6,2	51,0	49,0
27	14 964	14 355	29 319	6,1	51,0	49,0
28	13 434	13 029	26 463	5,5	50,8	49,2
29	12 869	12 825	25 694	5,4	50,1	49,9
15—30	244 458	235 259	479 717	100,0	51,0	49,0

Pramen: Sčítání lidu r. 1970, obyvatelstvo podle jednotlivých okresů Jihomoravského kraje podle údajů Krajského oddělení českého úřadu statistického v Brně. Údaje za celý kraj jsme získali sečtením jednotlivých kresů.

⁵ Tamtéž, s. 246.

⁶ Tamtéž, s. 244.

Z uvedené tabulky lze vyčíst, že:

1. poměr počtu mužů a žen v jednotlivých ročnících je poměrně vyrovnan, i když nepatrně převažují muži;
2. prostřední ročníky (tj. 18 až 24 let) jsou v této populaci o něco silnější než ročníky mladší a starší.

Pokud by se tedy prováděl reprezentativní výběr, mělo by se přihlédnout k síle jednotlivých ročníků.

Celá populace k 1. 12. 1970 v Jihomoravském kraji čítala 1,938.000 lidí. Ta její část, kterou jsme z ní vydělili do kategorie mládeže, představuje tedy 24,7 ‰, což je téměř čtvrtina celého souboru.

Jelikož je zřejmé, že takto vymezený základní soubor je příliš široký a nehomogenní, pokusíme se jej dále zúžit a omezit.

V definici sociologického věku mládeže je tento věk omezen na jedné straně počátkem společensko-ekonomického dozrávání a na straně druhé končí časem **dosáhnutí společenské zralosti**.

Protože je možné, aby termín společenská zralost fungoval jako omezující horní hranice souboru „mládež“, budeme se mu věnovat zevrubněji.

Obecně lze říci, že lidský jedinec dosáhl společenské zralosti tehdy, když společnost, v níž žije, jej uznává za dospělého a plnoprávního občana.

Obecnost takového konstatování obsahuje současně jeho relativnost, neboť zdůrazňuje závislost na situaci společnosti, to jest na typu společnosti, na její vývojové etapě. Jiná kritéria pro společenskou zralost měl kapitalismus (a zase poněkud různá ve svých vývojových fázích) a jiná má socialismus.

Avšak v rámci téže společnosti je uznání (faktické i právní) společenské zralosti závislé na podmínkách života třídy nebo společenské skupiny, jejímž jest jedinec členem. Je tedy termín společenská zralost determinován historicky i třídně.

Příklady pro toto tvrzení lze nalézt celou řadu. Ve feudalismu byl jistě rozdíl mezi společenskou zralostí rytíře (pasování), nevolníka a řemeslníka. (Věk jako prosté kritérium byl doplňován dalšími znaky podle společenského a pracovního odborného zařazení.)

U Marxe i Engelse lze nalézt řadu dokladů o tom, že děti proletariátu byly zralé pro práci v továrnách (v Anglii v první polovině 19. století) po 13. roce věku. Avšak u dětí buržoazie se tato pracovní zralost posunovala o několik let výše, po ukončení škol atd.⁸

Naše socialistická společnost stanovila zákonné normy pro pracovní zařazení mládeže, které jsou obecně platné pro všechny vrstvy obyvatelstva. Jediným rozhodujícím kritériem pro nástup kvalifikované práce je její složitost, z níž zatím vyplývá období nutné odborné přípravy. Již v naší době však přestává toto kritérium platit jako jediné a zdá se, že spějeme ke stavu, kdy tímto kritériem bude např. celková vzdělanost a rozvinutá osobnost mladého člověka i v oborech, které nejsou přímo svázány s výkonem pracovním.

Zdá se, že náš současný společenský úzus pokládá mladého člověka za společensky zralého, jestliže:

⁸ Např. K. Marx, *Kapitál*, I, SNPL, Praha 1954, s. 262 a n., s. 294 a n., s. 520 a n., B. Engels, *Postavení dělnické třídy v Anglii*, Svoboda, Praha 1950, s. 147 a n., a jinde.

1. dosáhl odborné způsobilosti k výkonu povolání;
2. je ekonomicky samostatný;
3. je schopen zastávat veřejné funkce, tzn. musí dosáhnout plnoletosti (18 let věku);
4. je schopen nést patřičnou zodpovědnost za rodinu a zabezpečit ji po stránce hmotné, morální i po stránce výchovné péče o děti.

Uvedený výčet kritérií není zajisté vyčerpávající, ale jsme přesvědčeni, že zahrnuje podstatná hlediska.

Ad 1. Domníváme se, že pro naše účely lze považovat za odborně způsobilé všechny mladé lidi, kteří se vyučili, absolvovali střední či vysokou školu. Ty mladé lidi, kteří nastoupili v 15 letech přímo do zaměstnání bez předchozí přípravy na povolání, nepovažujeme v okamžiku nástupu do zaměstnání za odborně způsobilé. Je přinejmenším potřeba, aby se tito mladí lidé po nějakou dobu zaučovali, zapracovávali. Protože jsme však neměli k dispozici údaje o absolventech jednotlivých typů škol a učilišť podle jednotlivých ročníků věku, budeme uvádět v následujících tabulkách jen počty učňů a studentů v příslušné věkové kategorii.

Tab. 2. Studující a učňovská populace v Jihomoravském kraji od 15 do 30 let podle pohlaví

Věk	Muži				Ženy			
	učni	studenti	% učni	% studt.	učnice	studentky	% uč.	% st.
15	10 617	5 753	62,0	33,6	4 865	8 015	30,1	49,1
16	11 472	3 905	68,2	23,2	4 709	6 603	28,9	40,6
17	10 647	3 781	63,1	22,3	3 710	5 274	22,5	32,1
18	2 952	3 942	16,7	22,2	870	4 343	5,2	26,0
19	305	2 884	1,7	16,4	76	2 440	0,4	14,3
20	105	2 192	0,6	12,6	7	1 591	0,0	9,5
21	28	1 779	0,2	10,5	1	1 048	0,0	6,6
22	13	1 405	0,1	8,0	1	776	0,0	4,7
23	7	1 087	0,0	6,1	2	494	0,0	2,9
24	4	484	0,0	2,7	0	218	0,0	1,3
25	0	82	0,0	0	0	59	0,0	0,4
26	0	113	0,0	0,7	1	26	0,0	0,2
27	2	40	0,0	0,3	0	19	0,0	0,1
28	0	27	0,0	0,2	0	7	0,0	0,0
29	0	10	0,0	0,1	0	2	0,0	0,0
15—29	36 152	27 584	14,8	11,3	14 242	30 915	6,1	13,1

Poznámka: Procenta v jednotlivých řádcích znamenají podíl učňů a studentů v příslušném ročníku, procenta v posledním řádku vyjadřují podíl učňů a studentů v celé sledované populaci 15—30letých.

Pramen: Jako tab. č. 1

Z uvedené tabulky lze vyčíst, že např. o polovinu méně mladých žen jde do učení (30,1 % proti 62 % mužů), naproti tomu více děvčat studuje

(v 15 letech je studujících dívek téměř 50 % proti 33,6 % patnáctiletých hochů). Poměr studujících dívek a hochů se obrací ve prospěch hochů až v 19 letech, kdy se zřejmě hlásí mladí lidé na vysokou školu. Zde již početně převládají muži (studuje jich v tomto a vyšším věku zhruba o 3 % více než dívek).

Ad 2. Jako kritérium pro ekonomickou samostatnost jsme zvolili vstup do pracovního poměru. Jsme si vědomi nedostatečnosti tohoto jediného znaku ekonomické samostatnosti, neboť přinejmenším bychom museli brát v úvahu výši výdělku a podle toho usuzovat na ekonomickou samostatnost úplnou nebo částečnou. Údaje o výši výdělku nám však v potřebném členění nebyly dostupné. Museli jsme se proto spokojit pouze s údaji o nástupu do zaměstnání podle jednotlivých let věku.

Tab. 3. Pracující populace v Jihomoravském kraji od 15 do 30 let podle pohlaví

Věk	Muži		Ženy			
	pracující	v %	pracující	%	v domácnosti	%
15	545	3,2	2 770	17,1	114	0,7
16	1 269	7,5	4 616	28,4	77	0,5
17	2 271	13,5	7 134	43,4	125	0,8
18	10 619	59,9	10 940	65,4	345	2,1
19	14 139	80,5	13 504	79,2	735	4,3
20	14 893	85,3	13 693	82,0	1 361	8,1
21	14 987	88,2	13 005	81,4	1 815	11,4
22	15 819	90,2	13 324	80,5	2 260	13,7
23	16 475	92,1	13 923	80,5	2 693	15,6
24	17 025	95,9	13 486	79,2	2 790	16,4
25	13 956	97,7	11 447	80,2	2 620	18,4
26	15 006	98,4	11 818	80,6	2 699	18,4
27	14 662	97,9	11 566	80,5	2 601	18,1
28	13 228	98,4	10 465	80,3	2 403	18,4
29	12 741	99,0	10 362	80,7	2 306	18,0
	177.635	72,7	162 053	68,9	4 944	10,6

Pramen: Jako u tabulky č. 1.

Malou část populace, která nespadá do žádné z uvedených kategorií v tomto schématu, opomíjíme (jde v podstatě o invalidní důchodce v tomto věku, mládež nezpůsobilou samostatně se o sebe starat pro sníženou inteligenci atd.).

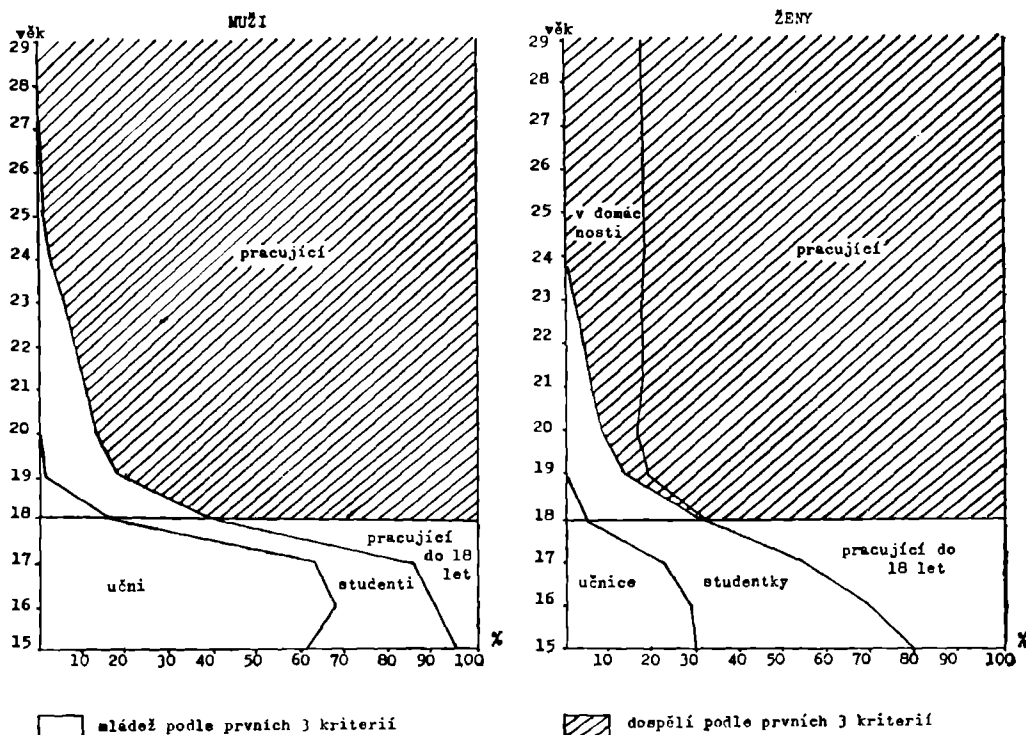
Ženy v domácnosti uvádíme v této tabulce vedle zaměstnaných žen proto, že z hlediska ekonomické nezávislosti na rodičích jsou v podobném postavení jako pracující ženy. (Ženy v domácnosti jsou převážně vdané ženy, pečující o domácnost a děti.)

Pokud bychom tedy postavili společenskou zralost jednotlivce rovnou

dosažení odborné způsobilosti k výkonu povolání (kritérium první) a dosažení ekonomické nezávislosti (kritérium druhé), pak (jak je zřejmé z tabulky č. 2 a z tabulky č. 3), by ta část populace mezi 15. a 30. rokem, kterou podle uvedených dvou kritérií pokládáme za společensky nezralou, tedy „mládež“, zahrnovala v Jihomoravském kraji 63.736 mužů a 45.157 žen, tj. 26,1 % a 19,2 % žen z původního souboru všech mladých lidí ve věku od 15 do 30 let (srovnej s tab. č. 1).

V našem případě je období dosažení odborné způsobilosti k výkonu povolání totožné s dobou nástupu do zaměstnání a tedy ekonomické samostatnosti. Z toho tedy plyne, že „společensky zralá“ část sledované populace (podle uvedených dvou kritérií) tvoří 73 % mužů a 80,8 % žen původního souboru. Uvedené rozložení je nejlépe patrné v následujícím grafu.

Graf č. 1: Populace od 15 do 30 let v Jihomoravském kraji podle ekonomického postavení.

Pramen: kompilováno z tabulky 2 a 3.

Ad 3. Jsme si vědomi, že vezmeme-li za kritérium společenské zralosti dosažení plnoletosti, tj. 18 let věku, pak se nám sice základní soubor zúží na pouhé 3 populační ročníky (v našem příkladě to znamená celkem 99.697 mladých lidí, tj. z celkové populace Jihomoravského kraje 5,1 %) ale toto

vymezení je nedostačující vzhledem k ostatním vyjmenovaným hlediskům. Kromě toho by bylo třeba v tomto bodě brát v úvahu např. i to, zda jsou všichni mladí (plnoletí) lidé schopni se společensky orientovat, tj. např. jak dalece znají funkci lidosprávy, různých společenských institucí atd. Je tedy dosažení plnoletosti podmínka nutná, ale ne dostačující.

Nicméně — protože se snažíme nebrat žádné z uvedených kritérií samostatně, ale v souvislosti s ostatními — doplníme jím předcházející úvahy v tom smyslu, že společensky zralý není žádný jedinec mladší 18 let. (V uvedeném grafu nám období plnoletosti ilustruje vodorovná úsečka, dělicí celý soubor na lidi mladší 18 let a starší.) Můžeme tedy náš soubor „mládeže“, tj. v našem pojetí společensky nezralých jedinců, doplnit o skupinu „pracující mládež“, což jsou sice lidé ekonomicky samostatní a částečně i odborně způsobilí (říkáme zde záměrně částečně odborně způsobilí, protože sem patří jak vyučení, tak ti, kteří nastoupili do pracovního procesu přímo v 15 letech bez vyučení), ale nikoli způsobilí po stránce občansko-právní. Tedy po tomto doplnění získáme tyto údaje: soubor společensky nezralých mužů zahrnuje 68.364 lidí, tj. 27,9 % původního souboru mužů, soubor společensky nezralých žen tvoří 60.854 žen ve věku 15–30 let, tj. 25,8 % původního souboru žen.

Ad 4. Za znak čtvrtého kritéria společenské zralosti (tj. schopnosti nést patričníou odpovědnost za rodinu) jsme zvolili jednak rodinný stav podle

Tab. 4. Muži od 15 do 30 let podle rodinného stavu

Věk	Svobodní	Ženatí	Rozved. + vdovci	Svobodní %	Ženatí %	Rozv. %
15	17 106	0	0	100	0	0
16	16 826	1	0	100	0	0
17	16 847	16	7	99,9	0,1	0
18	17 583	134	3	99,2	0,8	0
19	16 868	687	14	96,0	3,9	0,1
20	15 858	1 580	17	80,8	9,1	0,1
21	13 835	3 086	55	81,5	18,2	0,3
22	11 771	5 668	91	67,1	32,4	0,5
23	9 370	8 359	140	52,4	46,8	0,8
24	7 004	10 538	201	39,5	59,4	1,1
25	4 384	9 666	230	30,7	67,7	1,6
26	3 739	11 133	374	24,5	73,0	2,5
27	2 892	11 637	435	19,3	77,8	2,9
28	2 121	10 970	343	15,8	81,7	2,5
29	1 849	10 659	361	14,4	82,8	2,8
Celkem	158 053	84 134	2 271	64,6	34,5	0,9

Pramen: jako u tabulky č. 1.

jednotlivých ročníků (vycházíme z poněkud zjednodušujícího předpokladu, že jestliže se mladí lidé žení a vdávají převážně mezi 20. a 30. rokem a jestliže tato manželství ve většině plní svou společenskou funkci, pak většina mladých lidí v tomto věku je schopna nést za rodinu odpovědnost a zabezpečit ji), jednak mateřství u žen (bohužel v případě matek podle věku jsme neměli k dispozici údaje za Jihomoravský kraj, proto byly přepočítány odpovídající podíly z počtů matek za ČSR, které jsme k dispozici měli). Na základě toho, co bylo uvedeno k tomuto kritériu, se domníváme, že sice ne všichni ženatí muži a vdané ženy a ne všechny matky v tomto věku plně odpovídají stanovenému kritériu, že však lze předpokládat, že takových je většina. V následujících tabulkách uvádíme rozdělení sledované populace podle rodinného stavu a mateřství u žen.

Tab. 5. Ženy od 15 do 30 let v Jihomoravském kraji podle rodinného stavu

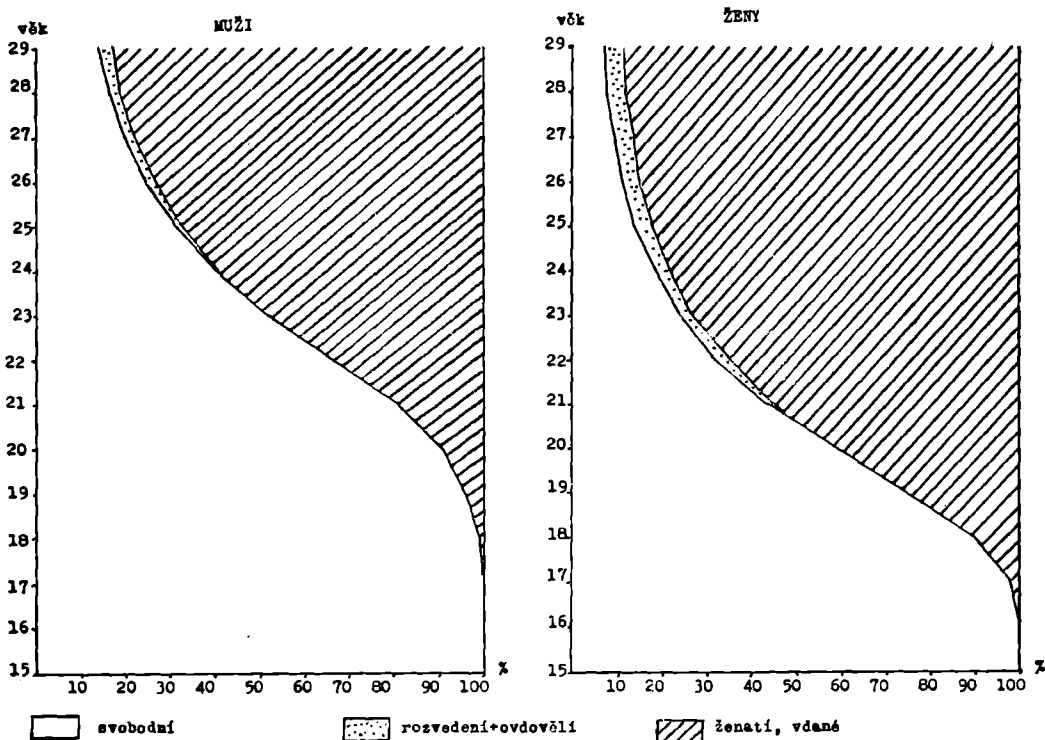
Věk	Svo- bodné	Vdané	Rozved. vdovy	Matky	% svob.	% vdané	% rozv. + vdovy	% matky
15	16 150	3	0	18	100	0	0	0,1
16	16 230	36	1	132	99,7	0,3	0,0	0,8
17	16 061	383	9	607	97,6	2,4	0,0	3,7
18	14 962	1 737	12	1 795	89,5	10,4	0,1	10,7
19	12 840	4 147	43	3 785	75,3	24,5	0,2	22,2
20	9 786	6 803	98	5 860	58,6	40,8	0,6	35,1
21	6 957	8 823	195	7 895	43,5	55,3	1,2	49,4
22	5 265	11 003	280	10 092	31,8	66,5	1,7	60,9
23	4 132	12 726	429	12 063	23,9	73,7	2,4	69,7
24	3 132	13 367	521	12 819	18,4	78,6	3,0	75,3
25	1 973	11 761	533	11 250	13,8	82,5	3,7	78,8
26	1 617	12 506	529	12 028	11,0	85,4	3,6	82,0
27	1 282	12 345	627	12 012	9,6	86,0	4,4	83,6
28	1 082	11 453	494	11 085	8,3	87,9	3,8	85,0
29	985	11 243	597	10 907	7,7	87,7	4,6	85,0
Celkem	112 555	118 336	4 368	112 348	47,8	50,4	1,8	47,7

Pramen: jako u tabulky č. 1.

Graf č. 2 zobrazuje rozdělení populace Jihomoravského kraje (15–30letých) na svobodné, ženaté, rozvedené a ovdovělé podle pohlaví.

Povšimneme-li si grafů č. 1 a 2, vidíme, že křivky, dělicí celý soubor populace Jihomoravského kraje (přesněji části populace od 15 do 30 let) na studenty, učně a pracující v prvním grafu a na svobodné, ženaté (vdané) v grafu druhém, jsou si značně podobné, jsou však posunuty v čase. Vyjádřeno slovně to znamená, že jak muži, tak i ženy jsou dříve ekonomicky samostatné a teprve později se žení či vdávají, zakládají rodiny. Křivka znázorňující mateřství u žen (v posledním souhrnném grafu č. 3) se velmi blíží křivce, znázorňující počet vdaných žen podle věku.

Graf č. 2. Populace od 15 do 30 let podle rodinného stavu.

Pramen: kompilováno z tabulek č. 4 a 5.

Bylo by velmi vhodné, kdybychom měli k dispozici třídění 3. stupně, a to podle věku, ekonomické samostatnosti a rodinného stavu mužů i žen současně. Bohužel tato data nebyla dostupná, a proto se musíme spokojit jen s uvedeným rozdělením.

Shrneme-li nyní vše, co bylo řečeno ke společenské zralosti v našem souboru, pak můžeme uzavřít:

1. Všichni mladí lidé nad 18 let jsou společensky zralí po stránce občansko-právní (výjimku tvoří jedinci, kteří nejsou schopni se o sebe sami postarat zpravidla z důvodů psychických).

2. V 18 letech je již 61 % mužů a 69 % žen ekonomicky činných, s rostoucím věkem se toto procento zvětšuje až v 25 letech u mužů a ve 24 letech u žen dosahuje 99 %.

3. Zakládání rodiny funkčně vyplývá z předcházejících kritérií.

V 18 letech je 10,4 % vdaných žen, ale jen 0,8 % ženatých mužů; ve 25 letech je vdaných žen již 82,5 % a většina mužů (takřka 78 %) se ožení do svých 27 let.

Záleží tedy na tom, jaká kritéria zvolíme pro stanovení společenské zralosti. Podle našeho mínění jsou zásadními první tři jmenovaná kritéria,

kritérium čtvrté (schopnost nést patřičnou zodpovědnost za rodinu) můžeme brát jen jako doplňující, neboť vyplývá z předchozích.

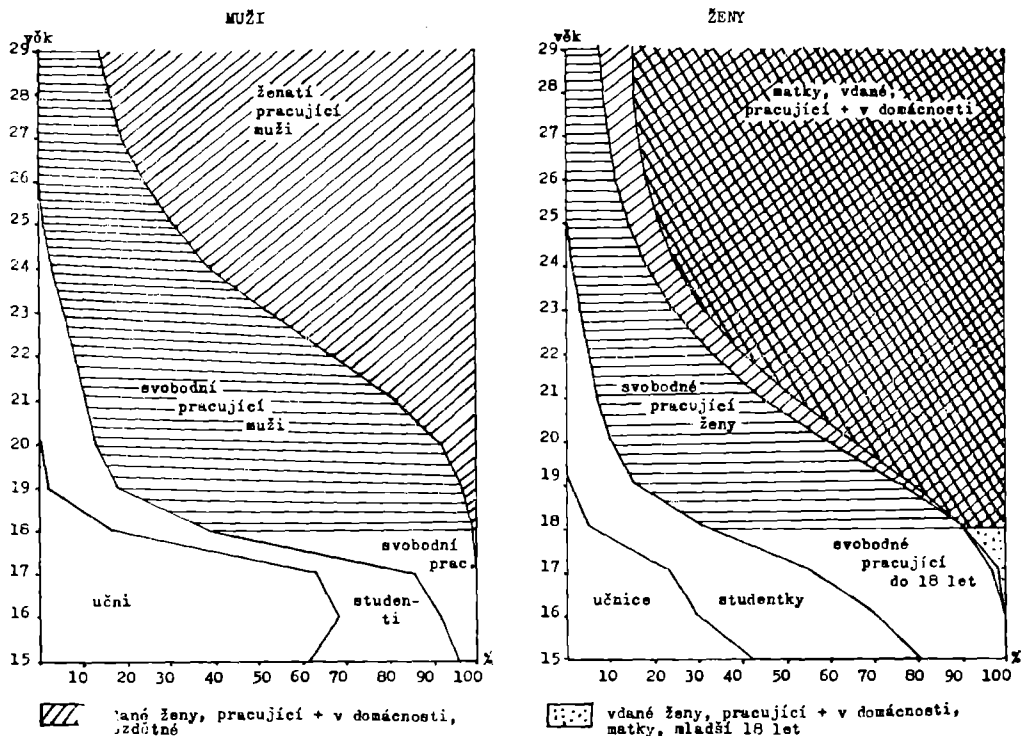
Všechna sledovaná kritéria jsme nakonec znázornili v souhrnném grafu č. 3, ze kterého (jak se domníváme) bude rozvrstvení populace od 15 do 30 let nejlépe patrné. Pro účely sociologických výzkumů bude snad lépe přihlížet k takovéto stratifikaci souboru, než brát celou sledovanou populaci za základní soubor.

Na základě toho, co bylo již řečeno, lze tedy pro účely sociologických výzkumů považovat za mládež pouze tu část populace, která nezaujímá role dospělých členů společnosti. Z uvedeného grafu je zřejmé, že jen nepatrná a ze statistického hlediska zanedbatelná část populace po 25. roce věku vyhovuje kritériím, stanoveným pro sociální kategorii mládež budeme tedy v dalším hovořit jen o mládeži ve věkové skupině 15–25 let.

Z této části populace (tedy 15–25leté) dále můžeme do sociální kategorie mládeže zařadit pouze asi 40 % mladých mužů a 37 % žen, zbývajících 60 % mužů a 63 % žen vyhovuje kritériím, která jsme si stanovili jako určující pro dospělého člověka.

Další členění takto vymezené populace, kterou označujeme jako mládež,

Graf č. 3. Stratifikace populace od 15 do 30 let podle sledovaných kritérií:

může být různé: mládež do 18 let tvoří 29–30 %, zbyvajících 10 % mužů a 7 % žen je mládež studující a učňovská (které je ovšem po 18. roce věku mezi muži jen 2 %, mezi ženami dokonce jen 0,6 %).

Nebo jinak: 40 % mužské populace ve věku 15–25 let, kterou řadíme do sociální kategorie mládež je složeno z 21 % učňů, 16 % studentů a 2–3 % pracujících do 18 let. 37 % ženských částí této populace tvoří 8–9 % učnic, 18–19 % studentek, 9 % pracujících do 18 let a nepatrná část (0,3–0,5 %) svobodných matek a vdaných žen.

Na závěr chceme připomenout, že nebylo naším cílem stanovit přesně rozsah souboru mládeže. Chtěli jsme jen poukázat na některá možná zpřesnění základního souboru pro účely sociologických výzkumů. Má-li být takto pojatá operacionalizace pojmu mládež vědecky fundovaná, je nezbytně nutné sledovat těchto 15 ročníků mladých lidí periodicky, v obdobích 5–10letých. Tímto způsobem lze získat časové řady, zjistit vývojové tendence atd. Rovněž se ukázalo, jak se základní soubor mládeže mění, rozšiřuje. (Např. s rostoucím počtem studentů se bude rozšiřovat i základní soubor ekonomicky neaktivních apod.)

Konečně by bylo vhodné a značně by upřesnilo výsledky, kdybychom mohli naše šetření doplnit statistickým tříděním podle tří znaků současně.

Сватава Пржадкова

К ПРОБЛЕМЕ ОПЕРАЦИОНАЛИЗАЦИИ СОЦИАЛЬНОЙ КАТЕГОРИИ МОЛОДЕЖИ

В статье автором сделана попытка разработать способ операционализации социальной категории молодежи. Автор исходит из определения социологического возраста молодежи, которым возраст с одной стороны ограничивается началом социально-экономического созревания (поставленным в 15-й год возраста) а, с другой стороны, сроком достижения общественной зрелости, которая в настоящей дефиниции ставится в 30-й год века. Рассмотрены некоторые аспекты „общественной зрелости“ и сделана попытка выработать критерии, позволяющие хотя приблизительно оценку вопроса, если индивид возрастом от 15 до 30 лет современным обществом считается общественно зрелым взрослым гражданином, или если его можно включить в социальную категорию молодежи.

Были разработаны 4 критерия для решения вопроса, если отнести или не отнести индивид к социальной категории молодежи: 1. профессиональная способность к исполнению профессии, 2. экономическая самостоятельность, 3. способность исполнять общественную должность и 4. способность нести должную ответственность за семью.

Каждый из указанных критериев представлен одним или двумя подобранными свойствами, характеризующими соответствующую тему. Так например, первый критерий представлен окончанием училища или ремесленной школы, второй критерий представляет собой поступление на работу; для женщин учитывается также профессия домашней хозяйки. Третий критерий считается выполненным при достижении совершеннолетия, т. е. на 18-м году возраста; последний критерий представлен сроком брака, а для женщин еще прибавляется срок рождения первого ребенка.

Статья дополнена статистическими данными по примеру населения Юго-моравской области и тремя графиками, изображающими стратификацию населения по указанным признакам.